

наша слова

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 45 (1352) 8 ЛІСТАПАДА 2017 г.

Дараўгія сябры "Нашага слова"!

Як і абыцалася на з'ездзе, за кошт ведамаснай падпіскі для школ колькасць падпісчыкаў у лістападзе значна вырасла і дасягнула прывычнага некалі акрэсу "каля тысячы". Нажаль, самастойна толькі Менск павялічыў падпіску на 9 чалавек, а Орша чамусыці на 5 чалавек знізіла. Таму задача арганізацый - працягваць працу з сябрамі ТБМ. Лозунг "Падпісайся сам - падпіши суседа" актуальны як ніколі.

Кастрычнік Лістапад   **Кастрычнік Лістапад**

Берасцейская вобласць:

Баранавіцы р.в.	17	17	Ст. Дарогі р.в.	-	-
Бяроза р.в.	8	8	Стоўбцы р.в.	4	24
Белааэдрск р.в.	1	1	Узда р.в.	1	13
Бярэзінск гор.	6	6	Чэрвень р.в.	2	2
Ганцавічы р.в.	-	18	Усяго:	326	411
Драгічын р.в.	-	-			
Жабінка р.в.	-	-			
Іванава р.в.	1	1			
Івацэвічы р.в.	4	4			
Камянец р.в.	1	1			
Кобрын гор.	2	2			
Лунінец гор.	2	2			
Ляхавічы р.в.	1	1			
Маларыта р.в.	1	1			
Пінск гор.	8	6			
Пружаны р.в.	7	19			
Столін р.в.	-	-			
Усяго:	69	87			

Віцебская вобласць:

Бешанковічы р.в.	-	-	Мазыр гор.	2	2
Браслаў р.в.	1	1	Акнябарскі р.в.	1	1
Віцебск гор.	17	17	Нароўля р.в.	1	1
Віцебск РВПС	1	1	Петрыкаў р.в.	1	1
Верхнедзвінск р.в.	5	5	Рэчыца гор.	1	1
Глыбокае р.в.	9	9	Рагачоў гор.	1	1
Гарадок р.в.	4	4	Светлагорск гор.	1	1
Докшыцкі р.в.	3	3	Хойнікі р.в.	-	-
Дуброўна р.в.	-	-	Чачэрск р.в.	1	1
Лэзна р.в.	1	1	Усяго:	53	53
Лепель р.в.	1	1			
Міёры р.в.	1	1			
Наваполацк гор.	18	18			
Орша гор.	18	13			
Полацк гор.	3	3			
Паставы р.в.	4	5			
Расоны р.в.	1	1			
Сянно р.в.	1	1			
Талачын р.в.	1	1			
Ушачы р.в.	2	2			
Чашнікі р.в.	1	1			
Шаркоўшчына р.в.	7	7			
Шуміліна р.в.	-	-			
Усяго:	99	95			

Менская вобласць:

Беразіно р.в.	2	2	Бераставіца	3	3
Барысаў гор.	5	5	Ваўкаўскі гор.	8	8
Вілейка гор.	1	1	Воранаўка р.в.	19	19
Валожын гор.	7	7	Гародня гор.	35	36
Дзяржынск р.в.	8	9	Гародня РВПС	18	18
Клецк р.в.	-	22	Дзятлава р.в.	9	20
Крупкі р.в.	3	3	Зэльва р.в.	-	13
Капыль р.в.	1	22	Ёўе р.в.	16	16
Лагойск	4	5	Карэлічы р.в.	3	18
Любань р.в.	1	1	Масты р.в.	3	9
Менск гор.	211	220	Наваградак гор.	1	20
Менск РВПС	8	7	Астравец р.в.	3	3
Маладечна гор.	9	9	Ашмяны р.в.	3	20
Мядзель р.в.	5	4	Смаргонь гор.	5	13
Пухавічы РВПС	4	4	Слонім гор.	6	6
Нясвіж р.в.	25	25	Свіслач р.в.	4	4
Смалявічы р.в.	2	2	Шчучын р.в.	2	2
Слуцк гор.	7	8	Ліда	45	45
Салігорск гор.	16	16	Усяго:	183	273

ISSN 2073-7033

Усяго на краіне: 785 976

13 лістапада - Дзень беларускай школы

дзяды - 2017

Апоўдні 5 лістапада ў Менску ад гадзіннікавага завода і парку Чалюскінцаў пачалося дазволенае ўладамі шэсце на Дзяды. Калона з некалькіх соцень чалавек, "абрастаючы" ўдзельнікамі, накіравалася ў напрамку Курапатаў. На акцыю сабраліся людзі розных узростаў. Тыя, хто памятае тысячныя шэсці 90-х, і маладыя, што ўпершыню памінаюць дзядоў. Присутнічалі лідary не толькі КХП БНФ, але і Партыі БНФ, а таксама "Беларускай хрысціянскай дэмакратыі" і "Маладога фронту".

Кажа даўняյа ўдзельніца шэсці на Дзяды, дарацца Зянона Пазняка Дыяна Мікульская:

- Я за тое, за што мы хадзілі яшчэ пры Пазняку, гэта тое, за што паўзі буду, але пайду. Канешне ўтыя часы, калі было шмат людзей, калі стаялі каля Перамогі і бачылі

калону з Плошчы Незалежнасці. Такія былі колоны, такія былі сцягі, так было прыгожа, так было ўзнёсла. Канешне сумная дата, але быўнейкі такі ўздым, хацелася і верылася ў тое, што вось трошкі і пераможам. Хадзіла і хадзіць буду-

пакуль жывая. Гэта святое - 25 сакавіка і Дзяды.

Кажа намеснік старшыні Партыі БНФ Аляксей Янукевіч:

- Былі часы, калі на Дзяды хадзілі дзвюмія колонамі, але мы лічым, што гэта недарэчна. Кансерватыўна-хрысціянская партыя падае заяўку, выступае асноўным арганізаторам, але мы заўсёды далучаємся і далучыліся ў гэты раз. На працягу гадоў сэнс Дзядоў не змяніца і асноўны пасыл, што трэба памятаць сваю гісторыю, сваіх герояў, сваіх загінулых і закатанаваных дзеля таго, каб не дазволіць гэтаму паўтарыцца, дзеля таго, каб нація жыла.

На мітынгу ў Курапатах арганізаторы зачыталі зва-

рот ад лідара Кансерватыўна-хрысціянской партыі БНФ Зянона Пазняка, якога называюць "адкрыўальнікам Курапатаў". Паводле яго, з 1921 па 1941 год у Беларусі знікла каля 2 млн чалавек, а менавіта ў Курапатах расстраляны 200-250 тысяч чалавек. Курапаты гэта месца, якое яднае націю, сцвярджае Пазняк, бо "кожны ўсведамляе, што там, пад соснамі, ляжыць расстраляны народ - толькі за тое, што быў народам", а "калі не стане памяці, усё можа вярнуцца, і ўсё можа паўтарыцца".

Акцыі на "Дзяды" праішлі раней таксама ў Магілёве, Гомелі і Віцебску і па ўсёй астотнай Беларусі.

*Віталь Сямашка,
Беларускае Радыё Рацыя.*

Беларусы Варшавы адзначылі Дзяды

Аб'яднанне "Беларуская нацыянальная памяць" злаўдзіла сустрэчу на варшавскіх могілках Павонзкі (Pawonki). Удзельнікі ўшанавалі памяць выбітных дзеячаў мастацтва і науки, якія сваім дзеянасцю спрыялі развіццю беларускага і польскага нацыянальных рухаў. Гаворыць арганізатор спактакнія Анатоль Міхнавец:

- Такія сустрэчы вельмі цікавыя, бо, акрамя таго, што мы наведваем магілы, Зянон Станіслававіч распавядае пра тую эпоху, у якую жылі нашы героі, побач з чымі магіламі мы сёння стаім, як яны тут апынуліся, што яны зрабі-

лі. Тады будзе жыць Беларусь, калі мы будзем памятаць нашы карані, будзем шанаваць іх.

Пра інфармацыйнае забеспечэнне сустрэчы дбаў лідар беларускага адраджэння Зянон Пазняк:

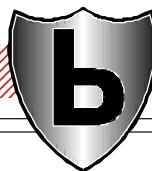
- Гэта свята трэба шанаваць. Трэба, каб гэта быў выхадны дзень у Беларусі. Каб людзі маглі з годнасцю ўшанаваць сваія прыдкаў. Наш народ мочна шануе прыдкаў. Гэта памінанне выяўляецца, але ў ментальнасці нашых людзей пашана да памерлых ёсць.

У сустрэчы на варшавскіх Павонзках прыняло ўдзел некалькі дзясяткі чалавек пе-

раважна маладога веку.
Эдуард Жолуд,

*Беларускае Радыё Рацыя,
Варшава. Фота аўтара.*

РЭЗАЛЮЦЫІ ПАСТАНОВЫ ХІІІ З'ЕЗДА ТБМ

РЭЗАЛЮЦЫЯ

XIII З'езда ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны"

Вышэйшая адукацыя па-беларуску - аснова незалежнасці Беларусі

29 кастрычніка 2017 г.

г. Мінск

На пачатку XX ст. беларусы марылі пра свой універсітэт на роднай мове. БНР у 1918 г. намагалася яго стварыць, а БССР адкрыла яго ў 1921 г. у Менску і паступова ўкараняла выкладанне на беларускай мове. Мова беларускага народа загучала і ў іншых ВНУ Беларусі, найперш у Горацкай акадэміі.

Аднак ужо ў 30-я гады сталіністы сталі выкараняць беларускую мову з нашых ВНУ. Дайшло да таго, што ў 60-70-х гадах ХХ ст. студэнты філалагічнага факультета БДУ змагаліся за тое, каб на іх факультэце выкладанне вялося па-беларуску.

Пасля студзеня 1990 г., калі ў БССР беларуская мова была абвешчана дзяржаўнай, нашы ВНУ зноў пачалі ўводзіць выкладанне на беларускай мове. Але рэферэндум 1995 г. гэты працэс надоўта спыніў і цяпер у многіх ВНУ па-беларуску выкладаецца толькі адзін предмет "Беларуская мова. Прафесійная лексіка".

XIII з'езд ТБМ лічыць, што гэтую практику татальнай русіфікацыі трэба раз і назаўсёды спыніць.

Мы прапануем з верасня 2018 г. ва ўсіх ВНУ нашай краіны ў адпаведнасці з дзеіным законадаўствам адкрыць беларускамоўныя плыні і студэнцкія групы. Неабходна заснаваць некалькі дзяржаўных і прыватных гуманітарных універсітэтаў, дзе ўсе предметы будуть выкладацца па-беларуску. Такія ВНУ стануть кузняй для падрыхтоўкі беларускіх дыпламатаў, дзяржаўных чыноўнікаў, выкладчыкаў і навукоўцаў - сапраўдных патрыётаў нашай краіны, для якіх беларуская мова будзе мовай штодзённага карыстання на працы, у побыце і ў сям'і.

РЭЗАЛЮЦЫЯ

XIII З'езда ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны"

Беларускія законы павінны стварацца і дзейнічаць на дзяржаўнай беларускай мове

29 кастрычніка 2017 г.

г. Мінск

У 1588 г., калі пасля гвалтоўнага стварэння Рэчы Паспалітай беларускаму этнасу пагражала паланізацыя, Леў Сапега ў III Статуте Вялікага Княства Літоўскага абвесьціў нашу мову дзяржаўнай. Дзякуючы гэтаму да 1696 г. усе законы і іншыя юрыдычныя дакументы пісаліся па-беларуску.

У 1918 г. дзяржаўнасць нашай мовы спачатку абвесціла БНР, а потым і БССР.

Пачынаючы з 1991 г. беларускі парламент - Вярхоўны Савет - пачаў працаваць на беларускай мове і значная частка законаў і іншых юрыдычных дакументаў прымаліся па-беларуску.

Аднак у 1996 г. новы заканадаўчы орган Беларусі - Палата прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу - парушыў дзейную Канстытуцыю, вынікі рэферэндума 1995 г. і перайшоў на рускую мову ў штодзённай працы. У выніку амаль усё дзейнае заканадаўства зараз існуе толькі ў рускамоўнай версіі, а беларускія суды адмаўляюцца працаваць па-беларуску.

XIII з'езд ТБМ заклікае спыніць гэтую ганебную практику і прымаць усе законы на дзвеюх дзяржаўных мовах. Беларускія суды павінны працаваць па-беларуску ў выпадку, калі хоць адзін бок судовага працэсу гэтага пажадае ў вуснай ці пісьмовай форме.

Мы заклікаем усіх грамадзян Беларусі, усіх беларускіх патрыётаў падтрымамі нашу рэзалицу і накіраваць адпаведныя лісты па звычайнай і электроннай пошце ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь.

Віншаванне Алене Анісім

Павераны ў справах
Злучаных Штатаў Амерыкі ў
Рэспубліцы Беларусь Роберт
Райлі даслаў віншавнне стар-
шині ТБМ Алене Анісім

Мінск, Беларусь
30 кастрычніка 2017 года

Старшыня Таварыства
беларускай мовы
імя Францішка Скарыны
Анісім А.М.

Паважаная Алена Мі-
калаеўна.

Ад імя Амбасады ЗША
у Беларусі і ад сабе асабістас-
тага віншу Вас з абраним
на пасаду старшыні Таварыства
беларускай мовы імя
Францішка Скарыны. Упэ-
нены, што пад Вашым кіраў-
ніцтвам Таварыства зможа
дасягнуць новых поспехаў у
начэснай справе адроджэння
беларускага слова. Жадаю Вам
плённай працы на пасадзе
старшыні і спадзяюся на пра-
чяг наших добрых адносін.

АБ ПРАГМАТИЦЫ І ЯЕ ЎПЛЫВЕ НА ЛЁС НАЦЫІ ці Як асветнікі мовы змагаюцца за яе чыстоту

(Выступленне на XIII з'ездзе ТБМ)

Маё выступленне на та-
кім форуме - мая мара і апа-
феоз маёй дзейнасці па захав-
анні роднай мовы, каб не зні-
кла нацыя. Наша Таварыства і
стайць на варце яе абароны. І
гэта вельмі патрыятычна з пунк-
ту гледжання захавання нацыі
з яе адмысловымі асаблівасцямі
і карысна з пункту гледжання
прагматычнага асветніцтва
роднай мовы, каб захаваць яе
духоўную чыстоту. Таму вы-
казываю разагу.

Існуе класічнае выслоёе
для крытыкі сафіста, які на-
ўмысна карыстаецца няправі-
льным падборам зыходных па-
лажэнняў, каб правесці ў жыццё
сваё разумазаключэнне, якое
здаецца фармальна правиль-
ным, але непраўдзівае па сутна-
сці: за верхавінамі дрэў ён не
бачыць лесу. Тому Кузьма
Пруткоў дзе параду: "Глядзі ў
корань!" У нашым жыцці з-за
павярхонага ўспрымання мо-
ўных тэрмінаў робіцца шмат
памылак, якія яго і пагарша-

юць. Напрыклад, скарыстанне
моўнага тэрміну *прагматыка*.
У мовазнáўстве гэты тэр-
мін - навуковы кірунак для
вывучэння адносін паміж сро-
дкамі мовы. Яго скарыстанне
ва ўтварэнні моўных тэрмінаў
карыснае. А вось яго прагма-
тычнае скарыстанне ў жыцці
хавае ў сабе небяспечныя вы-
нікі.

Асабліва гэта тычыцца
скарыстання роднай мовы.
Наш народ прыняў трайнска-
га каня (чужую мову ў якасці
дзяржаўнай) прагматычна-па-
літычна, каб за кошт энергеты-
чных прэферэнцый здабыць
дабрабыт ("чарку, шкварку,
іншамарку"). Але для захаван-
ня нацыі ён аказаўся небяспеч-
ным. Як бачым, мы страчваем
нацыянальную годнасць.

У гэтай сувязі ўхваляю
"Зварот" нашых масцітых пра-
фесараў Леаніда Лычы і Мі-
калая Савіцкага "Як беларускую
мову з сімвалічна дзяржаўнай
зрабіць рэальна дзяржаўнай" і

падтрымліваю правядзенне
агулмансцянальнага кон-
курсу "Маё бачанне реальных
шляху забеспечэння беларус-
кай мове статусу адзінадзяр-
жаўнай у краіне".

Штосьці падобнае ат-
рымалася і пры скарыстанні
злучніка "або" ў "Законе аб мо-
вах", дзе два розныя па зна-
чэнні азначэнні (тытульная мова
і чужая /руская/ мова) уст-
прымаюцца прагматыкамі як
роўныя найменні. Вось так,
казуістычна, можна дыскрэды-
таваць родную мову. Вось так,
трыанскі кань на нашай ніве
топча нашу нацыянальную
годнасць. Таму тут злучнік
"або" слушна паддлягае выклю-
чэнню.

Упершыню я сутык-
нуўся з прагматыкай выкары-
стання моўных тэрмінаў, калі
пяць гадоў назад на старонках
"Нашага слова" вяліся спрэчкі
аб ідэнтычнасці нацыі.

Вялікі рэзананс у нау-
ковым асяродку выклікала пу-

блакцыя майго крытычнага
артыкула "Як нашыя гісторыкі
змагаюцца за чыстоту нацыя-
нальнай ідэнтычнасці". Наго-
дай выступлення было публі-
кацыя іранічнага артыкула пі-
сьменніка Эрнеста Ялугіна
"Калі ў Гісторыю стрэіц'" з
крытыкай кніг Вадзіма Дзяру-
жынскага ("Таямніцы бела-
русскай гісторыі" і "Забытая Бе-
ларусь") у піку прафесару
Івану Лепешаву, які змясціў да
гэтых кніг слушную анатацыю,
і якую я шаноўна падтрымай.

Тут спадар Ялугін ужо крыты-
куе мой артыкул за нібыта
недакладнае скарыстанне ў ім
слова "чыстота". Згодна з
"Тлумачальным слоўнікам" М.
Судніка слова "чысціна" трак-
туецца як "тое, што і чыстота".
Ён, нібыты дылетант, не за-
глінуў ў корань, бо ён пад-
дляўжэнне яго тлумачэння ў
слова "чысты", дзе іх найменні
супадаюць толькі ў значэннях,
якія харктараваюць якасць

тык (пункты 1, 4, 5, 6 і 9). Тым
не менш ён палічыў, што яно
паддлягае замене. У нашым жа
выпадку (пункт 8), дзе гаворка
вядзеца аб правілах прагма-
тыкі, гэтае слова словам "чы-
сціна", як найменне з іншым
значэннем, замене не паддлягае.

Як бачым, наша мова
заварожвае як сваёй духоўнай
чыстотай, так і ролі духоўных
інтарэсаў. Тому выказываю яе
значэнне страфой, дзе кожны
радак заслугоўвае тэмы ды-
сертацыі:

O, мова!

Ты - асвечвання прамень!
Для нацыі -
прымат яе прызнання.
Ты, мова родная -
души агмень

Хрыстовай веры...
для яе яднання!

Дэлегат XIII з'езда ТБМ
Мікола Шаравар,
лаўрэат міжнароднага
конкурсу эсэстаў
1967 г.

(*Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.*)

649. Крушиёў (Юры) - вытвор з прыналежным супіксам - ёў ад антрапоніма *Крушия* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крушин-ёў*. ФП: *крушия* ('куча каменя') - *Крушия* (мянушка, потым прозвішча) - *Крушинёў*.

650. Крывадубскі (Ігнат) - вытвор з фармантам - *скі* ад тапоніма *Крывадубы* і значэннем 'народзінец, жыхар, названай мясцовасці, паселішча': *Крывадуб-скі*. Тапонім - ад спалучэння *Крывыя дубы* - 'мясціна з названым дрэвам'. Або шляхетная форма ад прозвішча *Крывадубы*.

651. Крывенак (Аляксандар) - вытвор з супіксам - *ёнак* ад антрапоніма *Крывы* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крыв-ёнак*. Гл. *Крывеня*.

652. Крывеня (Алег) - вытвор з фармантам - *еня* ад антрапоніма *Крывы* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крывеня*. ФП: *крывы* ('выгнуты, не прости', 'ненормальны, пакалечаны (пра часткі цела)', 'з пашкоджанай нагой (нагамі); кульгавы') - *Крывы* (мянушка, потым прозвішча) - *Крывеня*.

653. Крывец (Вадзім) - вытвор з супіксам - *ец* ад антрапоніма *Крывы* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крыв-ец*. ФП: *крывы* ('вагнуты, не прыми', 'ненормальны, пакалечаны (пра часткі цела)', 'з пашкоджанай нагой (нагамі); кульгавы (разм.)') - *Крывы* (мянушка, потым прозвішча) - *Крывец*.

654. Крыклівец (Антон) - семантычны вытвор ад апелятыва *крыклівец* - утварэння (супікс - *ец*) ад антрапоніма *Крыклівы* які многа крычыць, любіць крычаць, гучна гаварыць; крыкун'. Або ўтварэнне з супіксам - *ец* ад антрапоніма *Крыклівы* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крыклів-ец*.

655. Крыччэния (Мікалай) - вытвор з фармантам - *эня* ад антрапоніма *Крычко* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крыччэний-эня*. ФП: *крывы* ('непросты, з вігібамі'; 'з пашкоджанай нагой (нагамі), кульгавы'; 'калеек') - *Крывы* (мянушка, потым прозвішча) - *Крыччэния*.

656. Крэйдзіч (Анатоль) - вытвор з супіксам - *іч* ад антрапоніма *Крэйда* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крэйдз-іч*. ФП: *крайдзіч* (анатоль) - вытвор з фармантам - *скі* ад антрапоніма *Крэйда* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крэйда-скі*.

657. Крэсніці (Кузьма) - вытвор з фармантам - *скі* ад антрапоніма *Крэснік* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Крэснік-скі* - *Крэсніці*. ФП: (рус.) *крестник* ('хроснік, хрэснік') - (бел.) *кressnik* (тс.) - *Крэснік* (мянушка, потым прозвішча) - *Крэсніці*.

658. Кречка (Людміла) - другасная форма, першасная (відаць) *Кречка* - семантычны вытвор ад апелятыва *кручка* 'вадзянная птушка сянейства чаек з доўгім крыламі, вілападобным хвастом і прамой дзюбай'. Або як жан. форма ад *Кречат*.

659. Кубас (Андрэй) - семантычны вытвор ад апелятыва *кубас* 'паплавок з дрэва' (Фасмер).

660. Кубракова (Людміла) - вытвор з фармантам - *ова* ад антрапоніма *Кубрак* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кубрак-ова*. ФП: *кубрак* ('чалавек, які просіць міласныню на царкоўныя патрабы (Нас.), а таксама мужчынскае суконнае адзенне (кароткае - вышэй ад калена)') - *Кубрак* (мянушка, потым прозвішча) - *Кубракова*.

661. Кудзеліч (Святлана) - вытвор з супіксам - *іч* ад антрапоніма

Кудзеля і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Кудзел-іч*. ФП: *кудзеля* ('валакністая частка лёну, пянькі') - *Кудзеля* (мянушка, потым прозвішча) - *Кудзеліч*.

662. Кудзерская (Таццяна) - вытвор з фармантам - *скі* ад тапоніма *Кудзеры* і значэннем 'народзінка, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Кудзер-скі*. ФП: *кудзеры* / *кудзеркі* ('невялікі ўчастак лесу, звычайна вузкі') - *Кудзеры* / *Кудзеркі* (тапонім) - *Кудзерская*. Або ад антрапоніма *Кудзэр* (семант. вытвор ад *кудзэр*'локан, кучараўская пасма валос') і значэннем 'нашчадак названай асобы' (*Кудзерская*).

663. Кудлачоў (Віктар) - вытвор з прыналежным супіксам - *оў* ад антрапоніма *Кудлач* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кудлач-оў*. ФП: *кудлач* ('пра чалавека з доўгімі кудзятымі валасамі': *кудл-ач*) - *Кудлач* (мянушка, потым прозвішча) - *Кудлачоў*.

664. Куль (Аляксандар) - семантычны вытвор ад апелятыва *куль*, які мае розныя значэнні: 1) тоўсты сноп выбранай няцёртай саломы, з якой звычайна робіць стрэхі; 2) вялікі, звычайна рагажны мяшок; 3) старая гандлёвая мера сыпкіх цел; 4) задняя частка рыбалоўнай сеці ў выглядзе мяшка.

665. Кульба (Ганна) - семантычны вытвор ад апелятыва *кульба* 'пalka з загнутым верхнім канцом для апоры пры хадзьбе; кульбака'.

666. Кульш (Дар'я) - другасная форма, першасная *Кульша* - семантычны вытвор ад апелятыва *кульша* 'тазасцегнавы сустаў, бядро', а таксама 'вуглавы застаронак у гумні', 'месца пад звіслай часткай страхі гумна', 'канцавая частка воза, способ укладкі, вога', 'тое, што і *кульці*' (СПЗБ).

667. Кульшыч (Раман) - вытвор з супіксам - *ыч* ад антрапоніма *Кульша* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кульшыч-ыч*. ФП: *кульша* ('сцягно', 'клуб') - *Кульша* (мянушка, потым прозвішча) - *Кульшыч*.

668. Кумакін (Анатоль) - вытвор з прыналежным супіксам - *ін* ад антрапоніма *Кумак* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кумак-ін*. ФП: *кумакица* ('спатыкаца, аступаца; фармант -ака') - *Кумака* (мянушка, потым прозвішча) - *Кумакін*.

669. Куны (Георг) - семантычны вытвор ад апелятыва *куни* (рус. 'птушка сініца' (Даль)).

670. Купава (Мікола) - семантычны вытвор ад апелятыва *купава* (рус. бат.) 'белы ці жоўты гарлачык'.

671. Купракоў (Аляксей) - вытвор з супіксам прыналежнасці - *оў* ад антрапоніма *Купрак* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Купрак-оў*.

672. Купцэвіч (Фелікс) - вытвор з фармантам бацькаймення - *эвіч* ад антрапоніма *Купец* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Купац-эвіч*. ФП: *купец* ('уладаннік гандлёвага працьпрыемства, які займаецца прыватным гандлем', а таксама 'пакупнік' (рэг., уст.)) - *Купец* (мянушка, потым прозвішча) - *Купцэвіч*.

673. Купчынава (Вольга) - вытвор з фармантам - *ава* ад антрапоніма *Купчын* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Купчын-ава*. ФП: *купчын* (ст.-бел. 'купец') - *Купчын* (мянушка, потым прозвішча) - *Купчынава*.

674. Кур'ян (Дзяніс) - варыянт імя *Кіръён* (грэч. *kurion* 'дзяржаўная ўлада, закон'; (1556, *Кур'ян*)) набыў ролю прозвішча.

675. Курак (Ганна) - семантычны вытвор ад апелятыва (рэг.) *курак* 'самец курыцы, певень' (утварэнне: *кура* ('курица') - *курак*; як і *гусь* - *гусак*). Або ад *курак* 'аладка з цеста' (А. Каўрус).

676. Кулікоўскі (Яўген) - вытвор з фармантам - *оўскі/-скі* ад та-

поніма *Кулікі*, *Кулікоўка* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Кулік-оўскі*, *Кулікоўскі*. ФП: *кулік* ('невялікія балотная птушка з доўгімі ногамі') - *Кулік* (мянушка, потым прозвішча) - *Кулікоўскі*.

677. Курлачэнка (Анфіса) - вытвор з фармантам - *энка* ад антрапоніма *Курлак* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Курлач-энка*. ФП: *курлак* (рэг.) 'журавель' (ад "курлы-курлы") - *Курлак* (мянушка, потым прозвішча) - *Курлачэнка*.

678. Курман (Іван) - семантычны вытвор ад апелятыва *курман* 'вяроўка' (Грынч.).

679. Курцін (Соф'я) - вытвор з прыналежным супіксам - *ін* ад антрапоніма *Куртка* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Курц-ін*. ФП: *куртка* (утварэнне безафіксальнае ад *куртаты* 'з кароткім хвастом, (пра жывёл)'; 'недастатковага росту; малы, кароткі'; 'кароткі, чесны (пра адзенне)'; а таксама (перан. іран.) 'абмежаваны, няпоўны') - *Куртка* (мянушка) - *Куртка* (прозвішча) - *Курцін*.

680. Курчанка (Кацярына) - вытвор з фармантам - *анка* ад антрапоніма *Курч* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Лоб-ава* - *Лобоец*. ФП: *лоб* ('верхняя частка твару чалавека або морды жывёлы')

681. Курчатай (Вадзім) - форма прыметніка з супіксам - *аў* ад антрапоніма *Курчаты* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Курчат-аў*. ФП: *курчаты* (руск. *курчатый*) 'кучравы') - *Курчаты* (мянушка, потым прозвішча) - *Курчатай*.

682. Курчата (Ігар) - народна-гутарковая форма кананічнага *Курчата* (з мовы грэкаў 'пан, уладар, гаспадар') набыло ролю прозвішча.

683. Курчака (Часлаў) - семантычны вытвор ад апелятыва *курчака* <польск. *kureczka* 'курачка'; парадкавы) - *Курчака* (мянушка) - *Курчака* (прозвішча) - *Курчака*.

684. Кустава (Валерый) - вытвор з фармантам - *ава* ад антрапоніма *Куст* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Куст-ава*. ФП: *куст* ('травяністая расліна з галінамі, якія пачынаюць расці амаль ад зямлі; расліна, сцяблы якой растуць пучком') - *Куст* (мянушка, потым прозвішча) - *Кустава*.

685. Кутас (Мікола) - семантычны вытвор ад апелятыва *кутас* 'пучок нітак, звязаных разам на канцы, для ўпрыгожання чаго-небудзъ'.

686. Кутузава (Аксана) - вытвор з фармантам - *ава* ад антрапоніма *Кутуз* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Лазуц-ін*. ФП: *кутуз* ('ладушика, на якой плятуць карункі', 'клумак' (Даль)) - *Кутуз* (мянушка, потым прозвішча) - *Кутузава*.

687. Куціла (Анна) - семантычны вытвор ад апелятыва *куціла* (рус. *кутила*) 'гуляка'.

688. Кучар (Ігар) - семантычны вытвор ад апелятыва *кучар* (рус. *кучер*) 'фурман, рамізник, вазніца'.

689. Кучарэнка (Андрэй) - вытвор з фармантам - *энка* ад антрапоніма *Кучар* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Кучар-энка*. Гл. *Кучар*.

690. Кучмель (Ігнат) - семантычны вытвор ад апелятыва *кучмель* 'чалавек з кучмай - пышнымі густымі валасамі'; утварэнне: *кучм-ель*. Парадн. *гарб-ель*, *шчарбель*.

(*Працяг у наст. нумары.*)

Павел Сцяцко

Пра лёс наших замкаў

Адказ Міністэрства культуры на запыт А. Анісім

**МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ**

Проспект Пераможца, 11, 220004, г. Мінск

тэл. (017) 203 75 74, факс (017) 203 90 45
E-mail: ministerstvo@kultura.by

18.10.2017 № 11-02/6170

**МИНИСТЕРСТВО
КУЛЬТУРЫ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ**

Проспект Победителей, 11, 220004, г. Минск

тэл. (017) 203 75 74, факс (017) 203 90 45
E-mail: ministerstvo@kultura.by

Сакратарыят Савета Рэспублікі
Нацыянальная сходу
Рэспублікі Беларусь

копія: Савет Міністраў
Рэспублікі Беларусь

Аб выкананні даручэння

У адпаведнасці з даручэннем Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 12 кастрычніка 2017 г. № 09/133-33/11801р Міністэрства культуры інфармуе па пытаннях аднаўлення замкаў у Гродзенскай вобласці.

Даводзім да ведама, што дзеянасць дзяржаўной праграмы "Замкі Беларусі" завершана ў 2015 годзе. На змену ёй прынята Дзяржаўная праграма "Культура Беларусі" на 2016-2020 гады, якая зацверджана пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 04.03.2016 г. № 180.

У рамках Дзяржаўной праграмы "Культура Беларусі" на 2016 - 2020 гады вядушца работы па аўтаконструкцыі замкаў.

1-я чарга аўтаконструкцыі (вонкавыя сеткі і добраўпарадкаванне за сценамі замка) ўведзена ў эксплуатацыю ў 2016 годзе.

У 2017 годзе за кошт сродкаў абласнога бюджэту накіравана 412,2 тыс.рублёў на правядзенне работ па 2-й (пабудовы, сеткі і добраўпарадкаванне ў межах замка) і 3-й чэргах (правядзенне работ у Паўночна-Ўсходнія вежы і стварэння экспазіцыі) аўтаконструкцыі замкаў, увядзенне якіх плануецца ў 2017 годзе.

Завяршэнне агульнабудаўнічых і іншых работ па Паўднёва-Заходнія вежы і стварэння ў ёй экспазіцыі плануецца ў 2018 годзе. На гэтыя мэты патрабуецца 450,0 тыс.рублёў.

На замку ў Крэва Смаргонскага раёна плануецца ажыццяўіць работы па кансервациі руін з прыстасаваннем і музефікацыяй аўтаконструкцыі, уключеннем яго ў пазнавальныя тэматычныя турыстычныя маршруты.

У 2013 годзе распрацавана канцепцыя работ па аўтаконструкцыі замкаў з выдзяленнем пусковых комплексаў з мэтай паятапнага ўвядзення аўтаконструкцыі замкаў ў дзеянне:

першы этап - рэканструкцыя з рэстаўрацыяй Княжай (паўночнай) вежы замка ў в. Крэва з прылеглымі фрагментамі сцен. У межах работ першага пусковага комплекса выдзелены работы 1-ай чаргі па кансервациі Княжацкай вежы з мэтай захавання ўнікальнага помніка сярэднявечнай архітэктуры да пачатку работ па яго аднаўлению і прыстасаванні;

другі этап - кансервация з рэстаўрацыяй сцен і добраўпарадкаванне тэрыторыі замкаў, выяўленне захаваных фартыфікацыйных збудаванняў Першай сусветнай вайны;

трэці этап - прыстасаванне замкаў пад музейную функцыю з рэканструкцыяй Княжацкай вежы для месцавання музейнай экспазіцыі.

У бягучым годзе пачаліся работы згодна з будаўнічыми праектамі па аўтаконструкцыі замкаў з рэстаўрацыяй гісторыка-культурнай каштоўнасці. "Фрагменты замка XIV стагоддзя, в. Крэва, Смаргонскага раёна, Гродзенскай вобласці" (заказчык - упраўленне капітальнага будаўніцтва Смаргонскага раёна, праектная арганізацыя - праектны філіял ААТ "Белрэстаўрацыя"). На выкананне гэтых работ накіраваны сродкі з фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы культуры і мастацтваў ў памеры 105,8 тыс. рублёў, а таксама сродкі рэспубліканскага бюджэту ў памеры 22,28 тыс. рублёў.

Гэтае рашэнне прынята з улікам завяршэння работ па кансервациі Княжацкай вежы да канца бягучага года, што дазволіць захаваць унікальны помнік і выратаваць яго ад разбурэння. Гэта будзе пачатак буйных работ і вельмі значная падзея па аднаўленні цікавага і важнага для гісторыі і культуры Беларусі аўтаконструкцыі замкаў.

На Старым замку ў Гродна праведзены значныя аўтаконструкцыі работ - гісторыка-архітэктурнай, археалагічнай, натурнай даследаванні, вывучэнне аналагіў аўтаконструкцыі замкаў з мэтай паятапнага ўвядзення аўтаконструкцыі замкаў ў дзеянне.

Вынікі археалагічных даследаванняў, праведзеных на тэрыторыі Старога замка, маюць вялікую значнасць, у тым ліку для падрыхтоўкі матэрыялаў, графічных рэканструкцый комплекса Старога замка на розныя перыяды існавання. Атрыманыя матэрыялы даследавання ўжо зарэгістраваныя ў архіве Старога замка.

У бягучым годзе распрацавана праектная дакументація па аўтаконструкцыі замкаў з рэстаўрацыяй гісторыка-архітэктурнай, археалагічнай, натурнай даследаванні, вывучэнне аналагіў аўтаконструкцыі замкаў з мэтай паятапнага ўвядзення аўтаконструкцыі замкаў ў дзеянне.

Наконт пытання па змяншэнні кошту пры передачы асобных гісторычных помнікаў у прыватную ўласнасць з мэтай прызначэння інвестыцый для больш поўнага і эфектыўнага ўвядзення гэтых аўтаконструкцыі ў сферу турыстычнага выкарыстання інфармуем, што згодна з пунктам 5 Указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 4 ліпеня 2012 г. № 294 аб аблыканкамі і Мінгарыканкамі упаўнаважаны па прызначэнні па распараждэнні невыкарыстоўваемай і неэфектыўнай выкарыстоўваемай маёmaci, што знаходзіцца ва ўласнасці Рэспублікі Беларусь, уключаючай у пералік невыкарыстоўваемай і неэфектыўнай выкарыстоўваемай маёmaci, якая знаходзіцца ва ўласнасці Рэспублікі Беларусь, у мэтах ўключення яго ў гаспадарчы абарот, у тым ліку рашэнняў па адчужжэнні такой маёmaci на платнай аснове, уключаючы продаж на аўкцыённе з устанаўленнем пачатковай цансы, роўнай адной базавай величыні, а таксама рашэнняў па бязвыплатнай передачы ў прыватную ўласнасць для рэалізацыі інвестыцыйных праектаў.

Такім чынам перашкод па передачы аўтаконструкцыі замкаў не існуе.

Міністр

Ю.П. Бондар.

Новыя кнігі для беларускіх школ

1 лістапада першы на меснік старшыні ТБМ Уладзімір Колас, старшыня ТБШ Алеся Лозка, выкладчыкі Лявон Баршчэўскі і Павел Церашковіч прадставілі ў Лідскім каледжы і ў Цэнтры гарадскога жыцця ў Гародні, новыя кнігі, якія можна называць альтэрнатыўнымі падручнікамі. Кніга Лявона Баршчэўскага мае назыву "Словы і вобразы". На падставе аналізу конкретных твораў розных часоў і народу разглядаюцца найважнейшыя этапы станаўлення

літаратуры і мастацтва - ад старажытнасці да канца эпохі Адраджэння. Алеся Лозка прадставіў кнігу пра беларускі фальклор. Антраполаг Павел Церашковіч прадставіў ужо падрыхтаваную да выхаду новую кнігу па проблемах глаabalnага маштабу. Называеца праца "Глаabalныя праblems чалавечства: нарысы эканамічнай і сацыяльнай геаграфіі сучаснасці".

Арганізатор і мадэртар сустэрэчы Уладзімір Колас зазначыў:

- Нам удаецца выпушыць кнігі такога адукатыўнага аспекта, кірунку. Мы не можам называць іх падручнікамі, бо падручнікі трэба зацвярджаць у Мінадукацыі, і гэта цэлая бюрократычная працэдура. Тым не менш гэтыя кнігі передусім накіраваныя на вучнёўскую аудыторию, прызначаныя для беларускай школы. Іх можна лічыць такімі аль-

тэрнатыўнымі, дадатковымі падручнікамі.

У Лідзе слова знакамітых навукоўцаў ўспрымаліся з вялікай зацікаўленасцю. На сустэрэчы прысутнічалі навучэнцы выпускнікоў і першага курса каледжа. Першыя змогуць ужо з восені скрыстаць новыя кнігі на практыцы, а другія яшчэ паспеюць і самі па іх павучыцца. Тым больш, што набор кніг быў пакінуты для бібліятэкі каледжа.

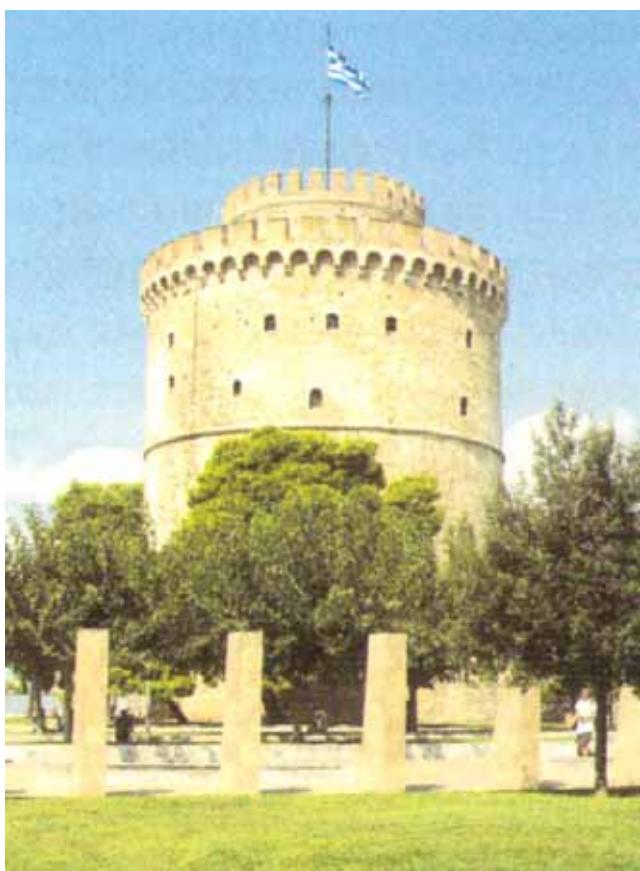
Паводле Радыё Рацыя.

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

І тут візантійцы атрымалі нечаканую дапамогу з Усходу. У 1402 г. у Малую Азію ўварвалася з Сярэдняй Азіі армія вышэйзгаданага Тамерлана (Цімура). У бітве каля Анкары туркі разбілі, а султана ўзялі ў палон, дзе ён і памёр.

Каб аслабіць Асманскую дзяржаву, Цімур падзяліў яе на чатыры невялікія дзяржавы на чале з сынамі былога султана, і тыя пачалі міжсобную вайну. Аднак туркі здолелі аб'яднацца, у 1444 г. разбілі новых крыжаносцаў пад Варнай, а потым ў 1448 г. - венгерскую войску. Лёс Канстанцінопалія стаў прадвызначаны.

Абарончая Белая вежа ў Салоніках, 1430 г (сучаснае фота)

3. Балгарыя і Сербія ў XIV ст.

У XIV-XV стст. у паўднёвых славян адбылося грамадскае раздзяленне працы. Значную частку сляян складалі волахі, якія займаліся жывёлагадоўляй. Іх пасяленні і горныя пашы былі ўласнасцю феадалаў, але падаткі яны мелі меншыя, чым у земляробаў. Значная частка насельніцтва (сасы) займалася горна-руднай справай і плаціла падаткі адразу ў каралеўскую казну. Асобны статус быў у гародоў Андрыятыкі - Дуброўніка, Комара, Спліта і інш. Гэта быў гарады рэспублікі са сваім кіраваннем і эканамічным статусам.

Балгарыя. У 1235 г. у Балгарыі была адноўлена патрыярхія. Балгарскі цар зацверджаў патрыярху ў яго сане. Царква мела значнае месца ў ідэалагічным і культурным жыцці краіны. Уся служба тут ішла на балгарскай мове. Пасля турецкага заваявання балгарскую царкву падпірадковалі канстанцінопальскому патрыярху, і той загадаў весці набажэнствы на грэцкай мове. У 1371 г. Балгарыя распалася на два незалежныя царствы, Тыр-

наўскае і Відзінскае. У 20-х гадах XIV ст. на Балгарыю напалі туркі. У пачатку 60-х гадоў яны захапілі Фракію, у 1393 г. - Тырнаўскае, а ў 1396 г. - і Відзінскае царства. Усе мужчыны-хрысціяне мусілі плаціць султану асобыя падаткі - джыззе і харадж. Самым жахлівым падаткам для балгар быў падатак "крайві" ("дэшырме"), калі маленкіх хлопчыкаў забіралі ў янычары.

Сербія. Роськіт Сербіі адбыўся пры каралі Стэфане Душане (1331-1355). Ён стварыў вялікае войска і захапіў у Візантіі Албанію, Македонію, Эпір і Фессалію. У 1345 г. яго абвясцілі "царом сербаў і грекаў". У 1349 г. на сербскім саборы быў прыняты звод законаў "Законік Стэфана Душана". Ён узаконіў прывілеі серб-

Алег Трусаў

Гісторыя сярэднявечнай Еўропы (V - XV стагоддзі)

У другой палове XIV ст. пачалася вайна з туркамі-асманамі. Турецкі султан даслаў сербам ультыматум, каб яны прызналі яго ўладу, здалі ўсе гарады і заплацілі даніну на сем гадоў наперад. Аднак сербы вырашылі прыніць бой. 15 чэрвеня 1389 г. на Косавым полі адбылася галоўная бітва. Нягледзячы, што сербаў было значна менш, чым туркаў, яны засятаць білі і нават забілі турецкага султана. Але сілы были ўсё ж няроўныя, сербы праігралі, і іх краіна была змушаная стаць васалам Асманскай імперыі. Аднак неўзабаве, пасля разгрому туркаў Тамерланам у 1402 г. сербы часова вызваліліся ад турецкай залежнасці. Пасля доўгай вайны ў 1459 г. туркі канчаткова захапілі Сербію. Частка сербаў і ўсё албанцы пад турецкім упрыўсавалі сталі мусульманамі. Як і ў Балгарыі, пасада патрыярха Сербіі была скасаваная, сербаў падначалі патрыярху Канстанцінопалія, а той адразу перавёў набажэнствы на грэцкую мову. Значна пазней, у 1557 г., сербы, аднак, здолелі аднавіць сербскую патрыярхію.

4. Аблога і штурм Канстанцінопалія

Канстанцінопаль абароняў апошні імператар Візантыйскі Канстанцін IX Палеолог (1449-1453). Супраць яго ваяваў турецкі султан Мехмед II. У 1451 г. ён збудаваў дзве цвердзі на абодвух берагах Басфорскага праліва і адразу стаўші Візантыйскім шляхом з Чорнага мора. Для штурму горада ён сабраў велізарнае войска, ад 150 да 200 тысяч чалавек, з артылерый і вялікім флотам (каля 400 караблён). Аблога пачалася 6 красавіка і дўжылася 53 дні. Сілы абаронцаў былі малыя: 7-10 тысяч чалавек, з якіх 3-4 тысячи складалі італіянскія наёмнікі. Еўрапейцы, за выняткам Венецыі і Генуі, не дапамаглі братам-хрысціянам. Аднак горад меў вельмі сур'ёзныя ўмацаванні, і туркі адразу іх узяць не змаглі. Дух абаронцаў узняўся выйгранай марскай бітвой каля ўвахода ў бухту Залаты Рог, калі чатыры генуэзскія і адзін ві-

зантыйскі карабль разагналі і пагапілі турецкі флот, што меў паўтары сотні караблён. Тады Мехмед II вырашыў напасці на горад з таго боку, дзе яго не чакалі. Ноччу 22 красавіка туркі перацягнулі 30 сваіх караблён у бухту Залатога Рога па драўляным насціле, збудавалі плывучы мост і паднялі яго да муру горада ў самым неяспечным месцы.

На досвітку 29 траўня 1453 г. пачаўся галоўны штурм. На муры Канстанцінопалія султан накіраваў каля 15 тысяч янычараў, і тыя ўрэшце ўварваліся ў горад. Пры штурме загінуў і імператар Канстанцін. Султан загадаў адсячы яму галаву, якую тут жа выставілі ў цэнтры горада. Людзі пабеглі ратавацца ў галоўны храм горада, Собор Святой Кафі, але туркі ўварваліся туды і ўсіх пазабівалі. Тых, хто ацалеў, аддалі ў няволю або прадалі за выкуп. Неўзабаве туркі захапілі апошнюю рэшткі візантыйскіх уладанняў, у тым ліку паўднёвы Крым. Крымскі хан стаў турецкім васалам.

Мехмед II называў Канстанцінопаль Стамбулом і перанёс сюды сталіцу сваёй дзяржавы. У турецкай пропагандзе з'явіўся лозунг "Стамбул - трэці Рым". Але пачаўся адказ з Масквы, якое абвясціла сябе пераемнікам Візантыйскім і заяўляла, што "трэці Рым - гэта Москва". Руска-турецкі канфлікт ішоў некалькі стагоддзяў і скончыўся пасля паразы абедзювім імперый у Першай сусветнай вайне. Адна з іх - Расійская - зникла з мапы свету ў 1917 г., а Асманская - у 1923 г.

АСНОЎНЫЯ ТЭРМІНЫ

Бейлік - невялікае турецкае княства.

Газават (джыхад) - свяшчэнная вайна з нявернымі за іслам.

Дэнарый - сярэднявечная залатая візантыйская манета.

Дукат - сярэднявечная залатая італьянская манета.

Зілоты - радыкальная антыарыстакратычная групоўка гараджан у Візантыйскім.

Крымскае ханства - стэпавая татарская дзяржава,

з 1475 г. васал Асманскай імперыі.

Сарацыны - адзін з сярэднявечных назоваў мусульманскіх воінаў, што ваявалі з крыжаносцамі.

Ферара-Фларэнтыйскі сабор - месца, дзе найвышэйшае каталіцкае духавенства візантыйскай дэлегацыі заключылі царкоўную унію.

Цімар - у Асманскай імперыі - права ваяроў збиральнік падаткі з земляробаў на пэўнай тэрыторыі.

НАЙВАЖНЕЙШЫЯ ПАДЗЕІ

1341-1355 гг. - грама-

РАЗДЗЕЛ XXIII. КАТАЛІЦКАЯ ЦАРКВА ў XIV-XV стст.

1. Каталіцкая царква на мяжы XIII і XIV стст.

2. Аўгінёнскі палон папаў.

3. "Вялікі раскол".

4. Канстанцікі сабор і саборны рух.

1. Каталіцкая царква на мяжы XIII і XIV стст.

У XIII ст. рымскі папы ўсталявалі фактычна манархічную ўладу, мелі моцны бюрократычны апарат кіравання царквою, і фактычна гэты апарат быў недзяржаўным. Менавіта з яго дапамогай папы моглі дыктуваць сваю волю свецкім уладарам еўрапейскіх каталіцкіх краін. Узміненне каралеўскай улады і ўзнікненне цэнтралізаваных краін якраз і прывяло да канфлікту Рыма і еўрапейскіх свецкіх уладароў.

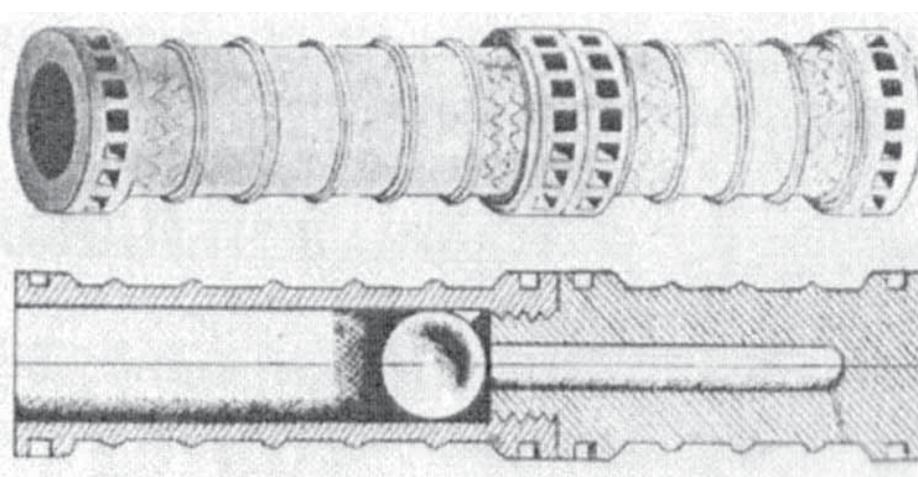
Ініцыятарам

такога канфлікту быў Францыя. У канцы XIII ст. паміж Францыяй і Англіяй узняліся вялікія праблемы, звязаныя з уладаннямі англійскіх каралёў на французскай тэрыторыі, пра што гаворка ішла вышэй. Тому каралі абедзювілі туркі аўгінёнскі падаткі і ў тым ліку на каталіцкае духавенства. У 1296 г. супраць гэтага выступіў у рэзкай форме вышэйзгаданы Папа Баніфацый VIII.

Рымскі Папа Баніфацый VIII.
Сярэднявечная гравюра.

і ў яго асобе ўсіх французаў, ды распаўсюдзіць фальшивыя булы ў сваёй краіне. Карабль падтрымалі Генеральныя штаты і даслалі ў Рым афіцыйныя пратэсты. У 1303 г. французскіе духавенства са згоды караля сабралася на свой царкоўны сабор і на ім абвінаваціла Папу ў ерасі. Яны вырашылі судзіць Папу як ерэтыка і загадалі дарадцу караля Францыі захапіць Папу ў яго замку, што ён і зрабіў. Два дні Папу трывалі ў няволі, пры гэтым яго моцна зблізілі. Вывезці Папу ў Францыю не дазволілі мясцовыя жыхары, якія вызвалілі яго з няволі. Праз месяц Баніфацый VIII памёр. Кароль Францыі запатрабаваў пасмёртнага асуздзіць Баніфація VIII. Італьянскія кардыналы абраўлі Папам Бенедыкта XI, які адмовіўся ад патрабаванні Філіпа IV. Неўзабаве ён памёр: магчыма, яго атруцілі.

Тады англійскі кароль адмовіў сваім падданым-святарам у праве звяртацца ў каталіцкія суды па абарону сваёй асобы і маёма. Гэта вельмі напалохала мясцове духавенства, а пазіцыю караля падтрымаў англійскі парламент. У сваю чаргу, кароль Францыі Філіп IV забараніў вывозіць з Францыі золата, срэбра і іншыя каштоўнасці, што істотна зменшила паступленні ў папскую казну. Потым, у 1301 г. на загад караля, арыштавалі і абвясцілі зраднікам аднаго з французскіх біскупau. Яго дапыталі

Гармата, якая была на ўзбраенні ў арміі Мехмеда II. Выява-рэканструкцыя.

(Працяг у наст. нумары.)

Іх імёны не павінны быць забыты

У журботны і балесны вечар памяці расстряляных літаратаў 30 кастрычніка ў менскай галерэі Tut.by прыйшла вечарына, арганізаваная Саюзам беларускіх пісьменнікаў з удзелам Алеся Пашкевіча, Міхася Скоблы, акладэміка НАН Радзіма Гарэцкага, Лявона Баршчэўскага і іншых.

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі ўспамінаў пра рэпрэсіі супраць бацькі і дзядзькі:

- Стагодзе рэвалюцыі - сумная падзея, - сказаў ён. - Рэвалюцыя пачала жудасны бальшавіцкі тэрор. Братья Гарэцкія сустрэлі яе разам з Янкам Купалам ў Смаленску. Там сотнямі людзей казнілі. Янка Купала пісаў у сваім лісце, што ён быў як непрытомны, убачыўшы ўсю жудасць. На Максіма Гарэцкага гэта аказала вялізны ўплыў. Ён пачаў пісаць сваю аповесць "Дзе душы". У ёй ён прадбачыў і свой лёс, і лёс краіны, і лёс савецкай улады. У 30-тых гады пасадзілі Максіма, і Гаўрылу Гарэцкіх. Усіх арыштоўвалі па выдуманых абвінавачэннях. Максіму далі 5 гадоў высылкі, Гаўрылу прысудзілі смяротнае пакаранне, якое замянілі на канцлагер. Максім выслалі ў Вятку, Гаўрылу - на Салаўкі, а потым адправілі ў Беламора-Балтыйскі лагер. Малады акладэмік Гаўрыла Гарэцкі, працуучы на поўначы, стаў геолагам. Маці Ларысе Восіпаўне дапамагала сям'і Якуба Коласа.

Радзім Гаўрылавіч з дзяцінства адчуў на сабе цяжкі наймення "сын ворага народа". У 1937 годзе зноў пасадзілі Максіма Гарэцкага. Потым яго расстрялялі, а сям'і не паведамілі праўду. Гаўрылу Іванавіча зноў саджали ў 1937 і ў 1938 гадах. Нягледзячы на катаванні ў турме, ён здолеў адужаць свой лёс праз вялікае каханне да свайг жонкі Ларысы Восіпаўны і любоў да дзяцей.

Лявон Баршчэўскі за- склікаў успомніць ўсіх вялікіх паэтаў, загубленых сталінскай рэпрэсійнай машынай. Ён распавёў пра лёс Юлія Таўбіна і Мойши Кульбака.

- Талент Юлія Таўбіна мог бы раскрыцца на ўзоруні Максіма Багдановіча, - упэўнены літаратуразнаўца.

Майсей Кульбак быў старшынём сусветнага габрэйскага ПЭН-цэнтра ў той час, калі ён жыў у Берліне ў 20-тых гады. Свае пачуцці і перасцярогі ён адлюстраваў у паэме "Дзісенскі Чайльд-Гарольд". Лірычны герой паэмы Кульбака з іроніяй ставіўся да бальшавікоў.

Марат Гаравы распавёў пра дзеянасць ініцыятывы экспертаў у абарону Курапатаў, якая існуе ўжо 4 гады. Абвешчаны конкурс на лепшы праект мемарыялізацыі Курапатаў.

- Адраджэнне памяці пра рэпрэсіі, якое пачалося ў канцы 80-тых гадоў, павінна працягвацца, - пераканана да- следчыца Ірына Багдановіч.

У тых часы яна працавала ў Інстытуце беларускай літаратуры пад кіраўніцтвам А. Мальдзіса над стварэннем энцыклапедычнага слоўніка біяграфій беларускіх пісьменнікаў. Тады яна з калегамі атрымала дазвол працаваць з архівамі КДБ і ўстанавіла сапраўдныя даты смерці літаратаў, якія да гэтага часу фальсіфікаўваліся і замоўчваліся. У 23 прозвішчаў дата смерці была адна і тая ж: 30 кастрычніка 1937 года.

Акасанда Данільчык прадставіла выдадзеную разам з Віктарам Жыбулем анталогію жаночай паэзіі 1930-40 гадоў "Бліскавіцы", распавяяла пра лёс рэпрэсаваных паэтаў - Наталіі Вішнеўскай, Яніны Герасімовіч, Валянціны Казлоўскай, Ларысы Геніюш - і працягала іх верши.

Гісторык і эсэіст Анатоль Сідарэвіч узгадаў пра лёс Сяргея Астрэйкі, Фелікса Купцэвіча, Леапольда Родзевіча, Юлія Таўбіна і іншых. Паэтаў

запічвалі да шкоднікаў, шпіёну і трацкісту, пасонікаў сусветнай буржуазіі, якія перашкаджаюць сацыялістычнаму будаўніцтву.

- Самыя масавыя рэпрэсіі адбываліся менавіта ў 1936 годзе, а ў 1937 годзе праходзілі ўжо паўторныя арышты, - падкрэсліў Анатоль Сідарэвіч.

- Калі мы ўкладалі з Кастусём Цвіркам і Лідзіяй Савік анталогію "Расстраляная літаратура", - распавёў Міхась Скобла, - я звязнуў увагу на ўзрост тых, каго растроўвалі. Гэта быў маладыя хлопцы, якія яшчэ не паспелі пажыць і напісаць, што ім наканавана. Максіму Гарэцкаму было 45 гадоў, Міхасю Чароту - 40, Адаму Барбэрку - 39, Міхасю Зарэцкаму - 35, Тодару Кляшторнаму - 34, Алесяю Дудару - 32, Валерью Маракову - 28, Алесяю Салагубу - 27 гадоў.

- У чым жа, насамрэч быў вінаваты маладыя беларускі паэты? - паставіў пытанне Міхась Скобла. - У тым, што яны былі патрыётамі і змагаліся за незалежнасць Беларусі, адчувалі сібе абаронцамі і будаўнікамі дзяржавы. У 20-тых гады прыйшла беларусізацыя, па-беларуску гаварыла школа, урад і войска, што дазволіла гісторыку Мікалаю Ўлашчыку сказаць: "Беларусы мелі сваю дзяржаву". Таму паэты ішлі на смерць за Беларусь.

Міхась Скобла звязнуў увагу прысутніх на кнігу Алеся Дудара, якая выйшла ў выдавецтве "Лімарыос" у серыі "Галасы Айчыны". Гэта першае пасмяротнае выданне паэта. У 60-тых гады паэзія рэблітатыўнай паэтаў кніжкі выхадзіла вельмі сцэнсураваныя, адтоль быў выдалены лепшыя творы.

Госці вечарыны змаглі ўяўіць сапраўдны маштаб рэпрэсіі і страт для нацыянальнай інтэлігенцыі, якія прынесла кастрычніцкую рэвалюцыю. На развітанне яны праслушалі краснайныя спевы Таццяны Грыневіч на верши Ларысы Геніюш.

Эла Дзвінская,
фота аўтара

На здымках:
1. Лявон Баршчэўскі.
2. У зале - М. Скобла,
Р.Г. і Г.Р. Гарэцкія.

Народны мемарыял невядомых паўстанцаў

Уесь кастрычнік ішла рэстаўрацыя крыжоў паміж вёскамі Малое Ольжава і Можавічы ў Лідскім раёне (былы фальварак Шчытнікі). Мемарыял паўстання ўзнік тут у канцы 20-х гадоў ХХ стагоддзя. Вось што пісала газета "Лідская жыццё" (укладыш у "Наваградскую жыццё") 9 жніўня 1928 года:

"Ушанаванне палеглых у 1863 годзе."

Дня 5 жніўня ў Шчытніках Тарноўскай гміны адбылося ўрачыстае асвячэнне магілы палеглых герояў, ўдзельнікаў баёў 1863 года.

Крыж і надмагільны камень зафундаваў вайсковы асаднік п. Кілінскі. Яго стараннем пры дапамозе асадніка п. Бердаўскага і палкоўніка Ардылоўскага была арганізавана ўрачыстасць.

Прыгожую і ўзнёслую прамову сказаў ксёндз Гародка, звязраючыся да баёў 1863-64 гадоў.

Ва ўрачыстасці брала ўдзел люднасць, мясцовыя Белагрудская школа і сваёй харэйскай дружынай і дзяяцтва з Горнага Шлёнска, якая прыбыла ў Белагруду ў летні лагер.

Той крыж прастаяў да канца 90-х гадоў, на ім была пазначана дата: 1925 год, і стараві людзі апавядалі пра камяні з надпісамі, якія пры саве-

новы. На камені напісалі: "Невідомым паўстанцам 1863".

Але чаму невідомым? Бо дагэтуль няма ніякіх звестак пра то, хто тут пахаваны. Можна выказаць толькі версію.

Фальварак Шчытнікі з часткай Ольжавскай пушчы да 1863 г. належалі Канстанціну Кашыцу, які паўстанцкім урадам быў прызначаны цывільным начальнікам Наваградской павета. У якасці камісара з Вільні сюды быў накіраваны У. Борзабагаты з краіне левымі поглядамі. Таму адразу ўзніклі буйныя рознагалоссі

Кастусь Кашиц

тах патапілі ў балоце, і месца паказалі. Такім чынам можна лічыць, што першы крыж на магілах паўстанцаў паміж Малым Ольжавам і Можавічы, каля якога быў пастаўлены новы крыж ў 1995 годзе, быў пастаўлены ў 1925 годзе, а надмагільны камень, якога няма - у 1928 годзе. Аўтэнтычны камень 1863 года захаваўся на адной з магіл праз усе часы і ўлады. (Леанід Лайрэш. Лідчына ў 1924 - 1929 гг. у лістэрку прэзы. Лідскі летапісец № 70, ст. 34).

Таму падчас рэстаўрацыі крыжоў узімка ідэя вярнуцца на месца і камень, але знайсці аўтэнтычны ўжо немагчыма, таму вырашылі зрабіць

паміж Кашыцам і Борзабагатым. Борзабагаты са сваім аддзелам дзейнічаў у асноўным у раёне Налібокай. Пра баі на заходзе павета - цішыня. Арыштаваны Кашыц выкручваўся, як мог, валіў усё на Борзабагатага, з-за чаго не трапіў у спіс тых герояў, якія на допытах прамаўлялі патрыятычныя лозунгі. Потым Кашыц шкадаваў пра гэта, але на той момент, адмаўляючы свой актыўны ўдзел у паўстанні, не назваў ні адной сваёй бітвы і нічога не сказаў пра тое, які аддзел знайшоў прытулак у яго фальварку Шчытнікі і хто хаваў забітых і памерлых у Ольжавскай пушчы. Аднак, лагічна меркаваць, што гэта быў разбіты ад-

Што ж, пакуль надпіс "Невідомым паўстанцам" адпавядае ўзору нашых ведаў пра тყа падзеі.

Першым з высокапастаўленых беларускіх асобаў мемарыял наведаў 3 лістапада намеснік старшыні Партыі БНФ Аляксей Янукевіч, які ў памінальную дзядоўскую суботу запаліў тут адвечны беларускі зніч.

Будзе спадзявацца, што неўзабаве гэтае месца атрымае статус памятнай мясціны.

Яраслаў Грынкевіч.

Міжнародная канферэнцыя "Нацыянальны ўніверсітэт у 21-ым стагоддзі: місія і выклікі"

Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны і Аргамітэт Універсітэта Альбартэнія запрашаюць да ўдзелу ў Міжнароднай канферэнцыі "Нацыянальны ўніверсітэт у 21-ым стагоддзі: місія і выклікі". Канферэнцыя адбудзеца 25 - 26 лістапада 2017 года ў Менску.

Пачатак рэгістрацыі ўдзельнікаў: 9.00, 25 лістапада 2017 года. Месца правядзення: Гатэль "Crowne Plaza", вул. Кірава, 13.

Якім павінен быць нацыянальны ўніверсітэт сёння? У чым яго прызначэнне? Якім чынам нацыянальная ідэнтычнасць і сучасныя нацыянальныя мовы спалучаюцца з выклікам інтэрнацыяналізацыі ў вышэйшай адукцыі? Як арганізуваць навуковыя даследаванні і прымяняць сучасныя дыдактычныя тэхнолагіі? Як рэалізуваць прынцыпы ўніверсітэцкай аўтаноміі ў сучаснай Беларусі. І, галоўнае, калі ж насамрэч паўстане нацыянальны ўніверсітэт? Знайсці адказы на гэтыя і шмат якія іншыя пытанні - ёсьць мэтай канферэнцыі "Нацыянальны ўніверсітэт у 21-ым стагоддзі: місія і выклікі!".

Пытанні для абмеркавання:

- Місія нацыянальнага ўніверсітэта ў 21-ым стагоддзі: case Беларусі.
- Мова, ідэнтычнасць і вышэйшая адукцыя ў сучаснай Беларусі.
- Інтэрнацыяналізацыя і нацыянальны ўніверсітэт: пазітыўны досвяд Польшчы, Украіны ды іншых краін.
- Нацыянальны ўніверсітэт як даследчыцкі ўніверсітэт.
- Нацыянальны ўніверсітэт у Беларусі і Балонскі працэс: каштоўнасці і інструменты.
- Нацыянальны ўніверсітэт у Беларусі і найноўшыя навучальныя тэхнолагіі.

Да ўдзелу ў канферэнцыі запрашаюцца беларускія і міжнародныя эксперты ў сферах адукцыі, прадстаўнікі грамадзянскай супольнасці і афіцыйных структур, ініцыятывныя студэнты, выкладчыкі і навуковыя супрацоўнікі, усе, хто зацікаўлены ў стварэнні ў Беларусі сучаснага нацыянальнага ўніверсітэта.

Кожнаму ўдзельніку даецца магчымасць прадставіць даклад або паведамленне па вышэйзначеных проблемах. Для ўдзелу ў адборы дакладаў неабходна запоўніць фармуляр рэгістрацыі. Аргамітэт мае абмежаваную магчымасць кампенсаціі замежным і іншагароднім аўтарам адабраных дакладаў выдаткі, звязаныя з удзелам у канферэнцыі.

Заяўкі для ўдзелу ў канферэнцыі прымаюцца да 18 лістапада 2017 па электронным адресе: siadziba@gmail.com (з пазнакай: канферэнцыя).

Для гэтага неабходна запоўніць заяўку (гл. дадатак), а таксама даслаць кароткі тэкст анатацыі паведамлення, памерам не больш за 200 словаў.

ЗАЯЎКА

для ўдзелу ў міжнароднай канферэнцыі "Нацыянальны ўніверсітэт у 21-ым стагоддзі: місія і выклікі"

Імя:

Прозвішча:

Месца працы і пасада:

Назва паведамлення:

Ці патрэбна Вам кампенсацыя транспартных выдаткаў?

Калі патрэбна, назавіце, калі ласка, іх суму.....

Ці патрэбна Вам пражыванне ў Мінску пад час канферэнцыі?

Кантакты:

E-mail:

нумар тэлефона:

іншыя (Skype, Viber і г. д.):

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даўгіна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by

Сямёркі на щасце

Думаю, як пачаць, як напісаць першы радок. Хаце-лася, каб ён быў нейкім нечаканым для чытача, як зараз кажуць, крутым. Уся справа ў лічбе 77. Але нічога ў мяне не атрымалася, таму пачну вельмі проста:

4-га лістапада паэт, публіцысту Яўгену Гучку споўнілася 77 гадоў. Сапраўды, спалучэнне разам дзвюх сямёрак (77) выглядае вельмі прыгожага, больш значна, чым 75. Лічба 7 з даўніх часоў прываблівае і астролагаў, і эзолягаў, і вучоных... Нават вінаробы вырабляюць віно, прысвечанае гэтым лічбам - "Партвейн-777". Вось і зараз прыйшлі ў маю галаву выразы: "сёмае неба", "сем дзён тыдня", "сем цудаў свету", "сем нот", "сем колераў вясёлкі", "сем кругой пекла"... Пра лічбу 7 прыдумана шмат міфаў, быццам яна можа ўплываць на лёссы людзей. Але Яўгена Гучка гэта не тычыцца. Нават дзве сямёркі не здолнія паўплываць на яго лёс. У адным са сваіх вершаў ён так і піша:

"*A я - не мы,
Я сам з собой,
Сам на себе,
Я быць собой имкнуся.*"

Лічба 77 да яго датыкнулася так, мімаходам, на аздзін дзень, і застанецца ў 4-м лістападзе, як гісторычнае імгненне, а Яўген Гучок у сваім жыцці, у сваёй творчасці, у сваёй грамадской дзеянасці пойдзе

далей наперад. Дарэчы, ён вельмі творчы, вельмі адказны, вельмі працаўны чалавек. Словы, сказаныя Юрыем Олешам: "Ні дня без радка" тычацца і Яўгена Гучка. І нават к гэтаму своеасабліваму юбілею ён сам сабе падрыхтаваў раскошны падарунак. У чэрвені гэтага года выйшла з друку кніга Яўгена Гучка "Маё піцкінжжа". Гэта фундаментальны том аб'ёмам у 800

я не стаўлю перад сабой мэты рабіць нейкі аналіз яго творчасці. Творчасць Яўгена Гучка чакае прафесійных літаратурных даследчыкаў. Адзінчы толькі, што значае месца ў творчасці Яўгена Гучка займае абарона Роднай Мовы. Пакуль у нашай краіне ёсьць такія абранцы Мовы, яна не загіне, яна будзе жыць.

*"Выракацца мовы роднай -
Гэта ж дах з душы
Зрываць."*

(Формула травы.)

Віншую Яўгена Гучку з такім цудоўным юбілеем - 77-годдзем і жадаю яму сустрэць 88-годдзе, 99-годдзе. А надалей, як атрымаеца. І чакаем новых кніг.

*Ілья Копыл,
чытач і падпісчык
"Нашага слова".*

На фота: 1. Копыл, Балыкі, Гучок. 2. На першым плане: Гучок, Травень, Копыл.

Не трэба сабака ў кватэры

Усё большая колькасць беларускіх і заходніх шкадобнікаў пасабляюць беларусам любіць прыроду. Без сабачак і коцікаў, ці бачыце, беларускія кватэры жыць не могуць.

Пісьменнік, доктар народнай медыцыны Валер Санько прааналізавуў новаўядзенне з даследчыцкіх пазіцый. Тысячагадовая традыцыя, у тым ліку даўнішня пласты прыкметавасці, доказана сведцац: кожнай істоте прыродай адведзена сваё месца для існавання.

Сабакі і юшакі патрэбна паважаць. Спецыялістам і неспецыялістам многіх краін свету ў розныя часы справядліва і доказана шмат сказана на абрану сабакі. Ён патрэбны хлебаробу побліз хаты, дачніку, ахойніку, паляўнічу, воіну, міліцыянеру, даследчыку ў лабараторыі. Прыносіць карысць леснікам, мытнікам.

Упершыню ў Беларусі аматарамі ваўнінай жыўнасці ў кватэрах кніга "Сабака ў кватэре

ры - сябра ці вораг. Што кажуць пра гэта народныя прыкметы на непатрэбшчыну ў гаспадарстве, сабакі і катоў у гарадскіх кватэрах. Прадстаўленая чытачам кніга выклікала станоўчыя водгукі.

Цікава выказваліся пра кнігу бібліятэкарі Тэрэза Валіянаўна Чайко, Галіна Раманаўна Курбыка, Святлана Канстанцінаўна Ненартовіч, іншыя. Падкрэслі, што прыкметы дзейнічаюць напрамую і не напрамую на ўтрымальnika жывёлы ў гарадской кватэры, дзяцей. Зачастую прыкметы ў кнізе ўторацца, сумысна і несумысна.

Уражвалі шматлікія прыклады адмоўнасці гэтай жыўнасці ў чалавечым жыцці.

Хіба гэта нармальная, калі раней сем'і і малышы хваліліся, што даглядаюць курак і парасята, умельствамі працаўцаў. Спэцыялістамі і прапраблену аўтарам цяжкую працу.

Сабраў ён прыкметы ў старых людзей за дзесяцігоддзі паездак па Беларусі, у вёсках і мястэчках, балыніцах, вывидзі з архіваў, старабытнай літаратуры, вытанцаваў у вешчнou, шантунou. Класіфікаваў па многіх злабадзенных элемах - упльыву на беларуское жыццё гарэлкі, курава, лаянкі, інтэрнэтных забавак, наркатаў, самабойстваў, адмовы ад веры

продкаў... Асабліва выразныя народныя прыкметы на непатрэбшчыну ў гаспадарстве, сабакі і катоў у гарадскіх кватэрах. Прадстаўленая чытачам кніга выклікала станоўчыя водгукі.

Беларусі выглядае непрыглядным. За шэсць месяцаў 2015 года па антырабічнай дапамогу зварнуліся 10 233 чалавекі, больш як 7 000 чалавек атрымлівалі прышчэпкі супраць шаленства. 70 % з іх канстатавалі з сабакамі. Хто цалуе катоў і сабак, атрымлівае інфекцыі, бактэрыі.

За леташні год (2016) у Беларусі адстрыялі ці ўсыпілі 69 тысяч бадзяжных сабак. У двухмільённым Менску чатыры тысячи.

Варта супяняць выставу, фестываль гэтай жыўнасці што шырокім фронтам ідуць па вялікіх і маленькіх гарадках, школах.

Удзельнікі абмеркавання і аўтар дзівіліся, чаму ў абласных цэнтрах, нават у суседні з Лідай Бярозаўцы, працавацца выстаўкі сабак і катоў, а пра агляды курэй, гусей, кароў, коней не чуваць нават у стаўцы.

*Алена Быстрыцкая,
намеснік дырэктара
Лідскай раённай
бібліятэкі.*

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрасі Бабіч, Юля Бажок,
Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар
Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік,
Павел Сцяпко, Алег Трусаў,
Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.
<http://naszaslowa.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbt-mova.by/>
<http://nashaslova.mns.by/>

*Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.
Рэдакцыйныя рукапісы не вяртае.*

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".
Газета падпісана да друку 6.11.2017 г. у 17.00. Замова № 2451.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.

*Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 1,43 руб., 3 мес.- 4,29 руб.
Кошт у розницу: па дамоўленасці.*